

สำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

Psychological Realization Model to the Community

ทิวา มั่งน้อย¹, ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา² และ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์³

Received: November 02, 2020
Revised: February 08, 2021
Accepted: February 08, 2021

Thiwa Monknoi, Prasarn Malakul Na Ayudhya, and
Pongphan Kerdphithak
(Thiwa_monk@hotmail.com and Psy.phd@kbu.ac.th)

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันชุมชนมีส่วนประกอบหลักอยู่ 3 ด้านด้วยกันคือ ด้านภูมิศาสตร์ ด้านสังคมและด้านจิตวิทยา ทั้ง 3 ด้านนี้รวมกันเป็นองค์ประกอบของชุมชน การอยู่ร่วมกันด้วยคนหมู่มากย่อมเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งด้านพื้นที่ ด้านการดำรงชีพ และด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชน โดยการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชน ได้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเอง โดยการสร้างรูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน เป็นกรอบแนวคิดในการเสริมสร้างความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนที่มุ่งเน้น 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย 1) ความสำนึกที่มีต่อชุมชน 2) ความสัมพันธ์ของการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อตนเอง 3) ประสพการณ์ของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชน และ 4) บทบาทของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสำนึกด้านความผูกพันต่อชุมชน โดยมีขั้นตอนดำเนินการที่ครอบคลุมการสำรวจความสำนึกของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชนโดยมุ่งเน้นการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อตนเอง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการรับรู้ความสำนึกทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อตนเอง การวิเคราะห์ประสพการณ์ของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชนและการวิเคราะห์บทบาทของคณะกรรมการชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสำนึกด้านความผูกพันต่อชุมชน

คำสำคัญ : รูปแบบ, ความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

^{2,3} สาขาวิชาจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

Abstract

At present, the community has 3 main components which are Geographic Social and psychological, these 3 areas together form the community. Coexistence with the majority of people will have various problems, whether it is a conflict in the area. Living and the relationship of the people in the community various problems that arise can be solved with the cooperation of the people in the community. By raising awareness among the people in the community Realize their own roles and duties by creating a model of psychological awareness towards the community It is a conceptual framework for enhancing psychological awareness towards the community which focuses on 4 areas: 1) awareness of the community 2) the relationship of individual perception to the community and the community to oneself 3) Experiences of the community committee with the community and 4) the role of the community committee in the community to foster a sense of community engagement There is a comprehensive process of conducting a survey of the community committee's awareness of the community, focusing on individual perceptions of the community and the community towards themselves. Analysis of the relationship of individual psychological perceptions of community and that of the community of self. Analysis of the community committee's experience with the community and an analysis of the role of the community committee to enhance the awareness of community engagement.

Keywords: Model, Psychological Sense of Community

บทนำ

ชุมชนไทยในอดีตเป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ มีความเข้มแข็ง ประชาชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอเพียงในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนเป็นแบบพึ่งพาอาศัยกัน สามารถอยู่รอดและอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ได้อย่างสมดุล ญาติพี่น้องทั้งใกล้และไกล มีอะไรก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันชุมชนในอดีตจึงมีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง (เสรี พงศ์พิศ, 2544) แต่ในระยะเวลาที่ผ่านมา ความเจริญด้านวัตถุและเทคโนโลยีทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนในเขตเมืองมีความสะดวกสบายขึ้นในภาพรวมของประเทศ ระบบเงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ แทนระบบคุณค่า และระบบคุณธรรมที่ดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต ประชาชนตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาในระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และความเจริญก้าวหน้าในสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ คุณธรรมจริยธรรมที่ดั้งเดิมได้เสื่อมสลายไปจากคนไทยบางส่วนในปัจจุบัน เกิดความอ่อนแอของประชาชนในชุมชน การช่วยเหลือแบ่งปัน เอื้ออาทรต่อญาติพี่น้องเกิดเป็นวัฒนธรรมของการแก่งแย่ง แข่งขัน ชิงดีชิงเด่นเพื่อให้ได้เปรียบกันในการแสวงหาเงินตราให้แก่ตนเองและพวกพ้อง เกิดเป็นสภาพของการต่างคนต่างอยู่ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) ได้อธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ชุมชนของประเทศไทยบางส่วนมีความอ่อนแอและล่มสลายไปในที่สุดหลายประการ โดยเฉพาะที่สำคัญคือที่เกี่ยวข้องกับลักษณะพฤติกรรมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากสังคมชนบทมาสู่สังคมเมือง ทำให้การพัฒนาชุมชนขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ขาดสัมพันธภาพที่ดีและเหนียวแน่นต่อกัน ขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อชุมชน ขาดการเรียนรู้ระหว่างกัน ไม่มีสัมพันธภาพและความผูกพันกับผู้อื่นในการเข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เกิดความเครียดและประสบปัญหาสุขภาพจิต จากสภาพปัญหาดังกล่าว แนวความคิดชุมชนที่เข้มแข็งจึงถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึง ในฐานะที่เป็นทางเลือกที่สำคัญของการพัฒนาเพื่อให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2543)

การที่จะพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยใช้หลักการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (participation) ให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางในการคิดและดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยมีภาครัฐให้การสนับสนุน ภาคเอกชนให้การช่วยเหลือ ซึ่งจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของประชาชนในชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชนให้เกิดความ

เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี แนวคิดที่สองคือการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน จะให้ความสำคัญกับการจัดระบบให้ชุมชนมีความเป็นองค์กรและดำเนินการในรูปคณะบุคคล โดยเน้นการพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปของประชาคมท้องถิ่น ส่วนแนวคิดที่สาม คือ การใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนทำหน้าที่ทดแทนรัฐในการจัดบริการทางสังคมและร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง เพื่อลดการพึ่งพิงจากรัฐ (กรุงเทพมหานคร, สำนักพัฒนาสังคม, 2559)

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งในระดับองค์กร ระดับชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลและองค์กรต่างๆ ล้วนเป็นกลไกในการเคลื่อนไหวระบบในชุมชน ดังนั้นเราจะใช้จิตวิทยาชุมชนในการแก้ปัญหา ทำความเข้าใจ เพื่อให้คนในชุมชนได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความปกติสุข โดยการสร้างจิตสำนึกของชุมชนให้ทุกคนได้เกิดความรู้สึกและรับผิดชอบต่อสังคม ชุมชน ของตนเอง เพื่อก่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน ผู้เขียนเห็นในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหามุมมอง ในด้านต่างๆแล้ว นั้น จึงได้ศึกษาสรุปและสังเคราะห์แนวคิดความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนตามแนวคิดของ Sarason (1974, 1993) แนวคิดของ McMillan & Chavis (1986) และแนวคิดของ McMillan (1996) ที่ให้ความสำคัญกับ (1) ความรู้สึกของสมาชิกชุมชน (Sense of community members) ที่มีต่อชุมชน และความรู้สึกผูกพันกับชุมชน (2) พลัง (power) หรือ อิทธิพล(Influence) ของสมาชิกชุมชนที่พร้อมจะทุ่มเทให้แก่ชุมชน (3) การบูรณาการและการเติมเต็มด้วยความต้องการของสมาชิก (Integration and Fulfillment of needs of community members) โดยการแลกเปลี่ยนพลังความรู้ ความสามารถ ค่านิยม และความพึงพอใจของสมาชิกชุมชน และ (4) การมีความผูกพันทางจิตวิญญาณ (A spiritual bond) ของสมาชิกชุมชน โดยมีการเชื่อมต่อสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้สึกร่วมกัน (Shared emotional connection) ของชุมชนมาพัฒนาเป็นรูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป

ความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

ความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน คือการที่ชุมชนมีความตระหนักว่า การที่เราอยู่ในชุมชน เป็นสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ เราควรที่จะมีจิตสำนึกต่อสิ่งใดบ้าง เราควรมีจิตสำนึกไปในทิศทางใด ในด้านบวกหรือด้านลบว่าการที่เราเป็นหนึ่งในสมาชิกของชุมชน การที่เรามีจิตสำนึกต่อหน้าที่ตามบทบาทของตนที่ได้รับนั้น เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้นำชุมชน เราจะมีจิตสำนึกต่อชุมชนอย่างไร โดยการใช้รูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมาย ความสำคัญและองค์ประกอบของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนไว้ดังนี้

ความหมายของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

Sarason (1974) เป็นผู้ริเริ่มให้ความหมาย ความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ว่าเป็นการรับรู้ที่คล้ายกันกับผู้อื่น ยอมรับว่าต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันกับผู้อื่น มีความเต็มใจที่จะรักษาไว้ซึ่งการพึ่งพาอาศัยกันนี้ โดยการให้ความช่วยเหลือหรือกระทำการใด ๆ เพื่อผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นคาดหวังจากพวกเขา และมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างที่มั่นคงมีขนาดใหญ่และเชื่อถือได้

Heller et al. (1984) ได้ให้ความหมายของความสำนึกต่อชุมชน ว่าเป็นความรู้สึกถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อชุมชนของเขา โดยได้อธิบายว่า ถ้าบุคคลมีความสำนึกต่อชุมชนของเขาแล้วพวกเขาจะรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของที่มีความเหมาะสมต่อชุมชน ความสำนึกต่อชุมชนที่พวกเขามีนั้นจะมีอิทธิพลต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการแบ่งปันค่านิยมร่วมกัน และมีความรู้สึกถึงเครือข่ายทางอารมณ์ร่วมกัน

ต่อมา McMillan and Chavis (1986) ได้ทบทวนงานวิจัยในสาขาสังคมวิทยา และจิตวิทยาสังคมในเรื่อง ความสำนึกต่อชุมชนและความร่วมมือของกลุ่ม และได้ให้ความหมายของความสำนึกต่อชุมชนที่คล้ายกับความหมายของ Sarason ว่า เป็นความรู้สึกเป็นเจ้าของของสมาชิก มีความรู้สึกว่าการเป็นสมาชิกมีความสำคัญต่อสมาชิกคนอื่น ๆ และมีความสำคัญต่อกลุ่ม มีการแบ่งปันตามความเชื่อที่ว่า ความต้องการของสมาชิกจะประสบความสำเร็จโดยการมีความผูกพันร่วมกัน

ความสำคัญของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

Sarason (1974) ได้อธิบายถึงแนวคิดของนักจิตวิทยาชุมชนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชน โดย Sarason ได้ให้นิยาม “ชุมชน” ว่าเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันในสิ่งที่บุคคลสามารถพึ่งพาได้ โดยอธิบายว่า การขาดหรือการไม่มีความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน (Psychological Sense of Community) อย่างเพียงพอ จะเป็นการทำลายกลไกในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม การนิยาม “ชุมชน” ในทางสังคมศาสตร์และในแนวทางจิตวิทยาได้แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ นิยามชุมชนในเชิงพื้นที่ (locality) และนิยามชุมชนในเชิงความสัมพันธ์ของกลุ่ม (relational group) (Bernard, 1973 ; Bess Fisher, Sonn & Bishop, 2002 อ้างถึงใน Dallton, Elias and Wondersman, 2007)

ชุมชนในเชิงพื้นที่ (locality – bases Community) เป็นแนวคิดของชุมชนดั้งเดิม ซึ่งรวมถึง อาคารบ้านเรือน (city blocks) ท้องถิ่น (neighborhoods) เทศบาล (small towns) เมือง (cities) และภูมิภาคชนบท (rural regions) เป็นข้อผูกมัดระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกชุมชน (ผู้อยู่อาศัย) เป็นความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ และเมื่อผู้อยู่อาศัยในพื้นที่แบ่งปันซึ่งความสำนึกต่อชุมชน (sense of community) ที่เข้มแข็ง บุคคลจะอธิบายตนเองถึงพื้นที่และเพื่อนบ้านใกล้ชิด ซึ่งในหลายประเทศตัวแทนทางการเมือง โรงเรียนของรัฐและรูปแบบอื่น ๆ ขององค์กรทางสังคมจะอธิบายในเชิงของพื้นที่ ส่วนความสัมพันธ์ของชุมชน (Relational Community) ชุมชนเหล่านี้อธิบายโดยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความสำนึกต่อชุมชน (sense of community) โดยไม่จำกัดที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ กลุ่มที่มีการสื่อสารกันทาง Internet ก็เป็นตัวอย่างของชุมชนที่ไม่มีข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ กลุ่มที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนนักเรียนนักศึกษา จัดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์

Glynn's (1981) ได้ศึกษาพบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างความสำนึกต่อชุมชน และ ความสามารถในการปฏิบัติงานในชุมชน นอกจากนี้มีการศึกษาอีกเป็นจำนวนมากที่พบว่าตัวแปรที่เป็นผล จากความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ได้แก่ สุขภาวะทางจิต ความผูกพันในชุมชน และความพึงพอใจใน ความรู้สึกเป็นเจ้าของและความสัมพันธ์ในชุมชน สุขภาพจิต ความโดดเดี่ยว การมีส่วนร่วมในชุมชน การมี ส่วนร่วมทางการเมือง และความตั้งใจที่จะอาศัยอยู่ในชุมชน

องค์ประกอบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

นักวิชาการได้ระบุงค์ประกอบของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ดังนี้

Sarason (1974) เป็นคนแรกที่ได้พัฒนาโครงสร้างของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน โดย อธิบายว่า ความสำนึกต่อชุมชนนั้นประกอบด้วย ความรู้สึกของสมาชิกชุมชนที่รับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ ชุมชน การยอมรับว่าต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันกับผู้อื่น ความพร้อมที่จะให้การสนับสนุนช่วยเหลือแก่ชุมชน หรือผู้อื่นในสิ่งที่เขาสามารถกระทำได้

Heller et al. (1984) อธิบายว่า ความสำนึกต่อชุมชนนั้นประกอบด้วย ความรู้สึกถึงความผูกพัน ต่อชุมชน ความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ พลังหรืออิทธิพลต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน การแบ่งปันค่านิยม ร่วมกัน และการมีเครือข่ายทางอารมณ์ร่วมกัน

McMillan & Chavis (1986) ได้สรุปคุณลักษณะเฉพาะของความสำนึกต่อชุมชน ว่ามี 4 องค์ประกอบ คือ การเป็นสมาชิก (membership) อิทธิพล (Influence) การบูรณาการและการเติมเต็ม ความต้องการ (Integration and fulfillment of needs) และการมีความรู้สึกมีส่วนร่วม (shared emotional connection)

McMillan (1996) ได้ทบทวนแนวคิดของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนของ McMillan and Chavis (1986) ได้อธิบายว่า ความสำนึกต่อชุมชนยังคงมี 4 องค์ประกอบ เช่นเดิม แต่ได้ใช้คำว่า จิตวิญญาณ (spirit) แทนการเป็นสมาชิก (membership) ความเชื่อใจ (trust) แทนอิทธิพล (influence) การแลกเปลี่ยน (trade) แทนการบูรณาการ และการเติมเต็มความต้องการ (integration and fulfillment of needs) และศิลปะ (Art) แทนการแบ่งปันเครือข่ายทางอารมณ์ (shared emotional connection)

Burroughs & Eby (1998) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของความสำนึกทางจิตวิทยาในการทำงานชุมชน พบว่า ความสำนึกทางจิตวิทยาในการทำงานชุมชนประกอบด้วย 1) การได้รับการสนับสนุนจากผู้ร่วมงาน 2) ความปลอดภัยในการทำงาน 3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของเพื่อนร่วมงาน 4) การสะท้อนเชิงวิพากษ์ 5) ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน 6) ความรู้สึกเป็นเจ้าของ 7) ความผูกพันทางจิตวิญญาณ 8) ทิศทางของการทำงานร่วมกัน และ 9) ความอดทนของสมาชิกชุมชน

Colombo et al (2001) ได้ศึกษาความสำนึกต่อชุมชนและการมีส่วนร่วมในบริบทสังคมเมืองจากงานวิจัย แนวคิด ทฤษฎีทางสังคมวิทยาและจิตวิทยา ได้อธิบายลักษณะของชุมชนว่าจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบ

ของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน พบว่าประกอบด้วย การเป็นสมาชิก (membership) อิทธิพล (influence) การบูรณาการและการเติมเต็มความต้องการ (Integration and fulfillment of needs) และการแบ่งปันเครือข่ายทางอารมณ์ (share demotional connection)

Boyd & Nowell (2014) ได้ศึกษาความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนในโครงสร้างใหม่ทางการบริหาร พบว่าประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเป็นสมาชิก 2) ด้านอิทธิพล 3) ด้านการบูรณาการและเติมเต็มความต้องการ 4) ด้านการแบ่งปันเครือข่ายทางอารมณ์ และ 5) ด้านความรับผิดชอบ

Omoto & Packard (2016) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ได้แก่ 1) การเข้าใจต่อผู้อื่นอย่างถึงใจ 2) การให้ความใส่ใจเอื้ออาทร 3) ความสามารถในการติดต่อประสานงาน 4) การรู้จักให้รู้จักรับ และ 5) ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า

Walker & Raval (2017) อธิบายว่า จิตสำนึกทางจิตวิทยาในการทำงานชุมชนที่สำคัญ คือ 1) การพึ่งพาอาศัยกัน 2) ความเต็มใจในการทำงานเพื่อชุมชน 3) ความมุ่งมั่นตั้งใจ และ 4) ความรู้สึกที่สามารถพึ่งพากันและกันได้

Ramos – Vidal (2019) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลังอำนาจทางจิตวิทยา (psychological empowerment) กับความสำนึกต่อชุมชน (sense of community) ของนักศึกษา พบว่า ความสำนึกต่อชุมชนของนักศึกษาประกอบด้วย 1) ความรู้สึกผูกพันต่อชุมชนและความรู้สึกของการเป็นสมาชิกชุมชน 2) พลังหรืออิทธิพลของสมาชิกชุมชน 3) การตอบสนองความต้องการของชุมชน และ 4) ความผูกพันทางจิตวิญญาณของสมาชิกที่มีต่อชุมชน

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ในเบื้องต้นนั้น ผู้เขียนจึงได้สรุปเป็นตารางวิเคราะห์องค์ประกอบที่สำคัญของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ดังแสดงในตาราง วิเคราะห์องค์ประกอบของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ดังตารางวิเคราะห์องค์ประกอบของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนนี้

นักวิชาการ	องค์ประกอบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน						
	ความรู้สึกของสมาชิกชุมชนที่มีต่อชุมชน และความรูสึกผูกพันต่อชุมชน	พลังหรืออิทธิพลของสมาชิกที่พร้อมจะทุ่มเทให้แก่ชุมชน	การแลกเปลี่ยนพลัง ความรู้ ความสามารถ ค่านิยม และความพึงพอใจของสมาชิก	การมีความผูกพันทางจิตวิญญาณ มีการเชื่อมต่อสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้สึกอารมณ์ร่วมกัน	การมีความอดทน	การมีความรับผิดชอบ	ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า
Sarason (1974)	/	/	/				
Heller et al. (1984)	/	/	/	/			
McMillan & Chavis (1986)	/	/	/	/			
McMillan (1996)	/	/	/	/			
Burroughs & Eby (1998)	/	/	/	/	/		
Colombo. M. et al. (2001)	/	/	/	/			
Boyd & Nowell (2014)	/	/	/	/		/	
Omoto & Packard (2016)	/	/	/				/
Walker & Raval (2017)	/	/	/				
Ramos – Vidal (2019)	/	/	/	/			
รวม	10	10	10	7	1	1	1

จากตารางสรุปได้ว่า องค์ประกอบของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนที่เรียงลำดับตามความสำคัญได้แก่ 1) ความรู้สึกของสมาชิกชุมชนที่มีต่อชุมชน และความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน 2) พลังหรืออิทธิพลของสมาชิกที่พร้อมจะทุ่มเทให้แก่ชุมชน 3) การแลกเปลี่ยนพลัง ความรู้ ความสามารถ ค่านิยม และความพึงพอใจของสมาชิก 4) การมีความผูกพันทางจิตวิญญาณ มีการเชื่อมต่อสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้สึกอารมณ์ร่วมกัน 5) การมีความอดทน 6) การมีความรับผิดชอบ 7) ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ซึ่งจากองค์ประกอบทั้ง 7 ประการนี้ สามารถนำมาจัดกลุ่มสำคัญได้ 4 กลุ่ม คือ 1) ความรู้สึกของสมาชิกชุมชนที่มีต่อชุมชน และความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน 2) พลังหรืออิทธิพลของสมาชิกที่พร้อมจะทุ่มเทให้แก่ชุมชน 3) การแลกเปลี่ยนพลัง ความรู้ ความสามารถ ค่านิยม และความพึงพอใจของสมาชิก และ4) การมีความผูกพันทางจิตวิญญาณ มีการเชื่อมต่อสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้สึกอารมณ์ร่วมกัน ซึ่งผู้เขียนได้นำแนวคิดที่สังเคราะห์นี้ไปใช้ในการพัฒนารูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

การพัฒนารูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

การพัฒนารูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน เป็นการสร้างรูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนให้เกิดเป็นรูปธรรม ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ทำการศึกษา และได้สร้างทฤษฎีต่าง ๆ ไว้เป็นรูปแบบในการศึกษาไว้อย่างมากมาย ดังนี้

ความหมาย ลักษณะ และองค์ประกอบของรูปแบบ

ทิตินา แชมมณี (2557) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ (Model) ว่ารูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไต่อะแกรม หรือ แผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้รูปแบบยังเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบหาคำตอบ ความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย

Bardo & Hartman (1982) ได้อธิบายถึงรูปแบบในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ว่า รูปแบบคือชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับสิ่งที่สนใจศึกษาเพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะหรือบรรยายคุณสมบัตินั้น รูปแบบเป็นอะไรบางอย่างที่เราพัฒนาขึ้นมาเพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

Good (2005) สรุปความหมายของรูปแบบไว้ในพจนานุกรมการศึกษาว่า รูปแบบมี 4 ความหมาย 1) คือแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ 2) รูปแบบเป็นตัวอย่างสำหรับการเลียนแบบ 3) รูปแบบเป็นแผนภูมิหรือรูปแบบสมบัติ เพื่อใช้เป็นตัวแทนหลักการหรือแนวคิด 4) รูปแบบเป็นชุดของปัจจัยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

จากการให้ความหมายของรูปแบบดังกล่าว ในการศึกษารั้วนี้สามารถสรุปได้ว่ารูปแบบหมายถึง โครงสร้างทางความคิดที่ใช้ในการสืบสอบหาคำตอบ ความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลายที่นำเสนอในรูปแบบของคำอธิบาย แผนผัง หรือแผนภาพ ที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

รูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน

ผู้เขียนได้ประยุกต์แนวคิดความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน ตามแนวคิดของ Sarason (1974, 1993) แนวคิดของ McMillan & Chavis (1986) และแนวคิดของ

McMillan (1996) รวมถึงนักวิชาการที่เกี่ยวข้องซึ่งได้ให้ความสำคัญกับ (1) ความรู้สึกของสมาชิกชุมชน (Sense of community members) ที่มีต่อชุมชน และความรู้สึกผูกพันกับชุมชน (2) พลัง (power) หรือ อิทธิพล (Influence) ของสมาชิกชุมชนที่พร้อมจะทุ่มเทให้แก่ชุมชน (3) การบูรณาการ และการเติมเต็มความต้องการของสมาชิก (Integration and Fulfillment of needs of community members) โดยการแลกเปลี่ยนพลังความรู้ความสามารถ ค่านิยม และความพึงพอใจของสมาชิกชุมชน และ (4) การมีความผูกพันทางจิตวิญญาณ (A spiritual bond) ของสมาชิกชุมชนโดยมีการเชื่อมต่อ สัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้สึกร่วมกัน (Shared emotional connection) เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยองค์ประกอบที่สำคัญของความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนนั้น ประกอบด้วย

1. การเป็นสมาชิก (membership) เป็นความรู้สึกระหว่างสมาชิกชุมชนในการมีส่วนร่วมในชุมชนและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน มี 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ (1) ขอบเขตของความเป็นสมาชิกชุมชน (boundaries) (2) สัญลักษณ์ร่วม (Common symbols) (3) ความปลอดภัยทางอารมณ์ (emotional safety) (4) การมีส่วนร่วม (personal investment) (5) ความรู้สึกเป็นเจ้าของและการสร้างอัตลักษณ์ (sense of belonging and identification)

2. อิทธิพล (Influence) เป็นองค์ประกอบตัวที่ 2 หมายถึงพลัง (power) จากทั้งสองฝ่าย ทั้งจากสมาชิกที่มีต่อกลุ่มและจากกลุ่ม (group dynamics) ที่มีต่อสมาชิก สมาชิกจะได้รับความสนใจจากกลุ่มมากขึ้น เมื่อพวกเขาู้สึกว่ามีอิทธิพล สมาชิกที่มีอิทธิพลมากที่สุดในกลุ่มจะเป็นผู้ซึ่งเป็นที่ต้องการและมีคุณค่าของสมาชิกคนอื่น ๆ มากที่สุด กลุ่มที่มีการร่วมมือกันมาก ๆ จะกดดันให้เกิดการคล้อยตาม (conformity) นั่นคืออิทธิพลของบุคคลที่มีต่อกลุ่มหรือชุมชน และอิทธิพลของชุมชนที่มีต่อมุมมองและการกระทำของบุคคล

3. การบูรณาการและการเติมเต็มความต้องการ (Integration and Fulfillment of Needs) หมายถึงความเกี่ยวข้องในแนวนอนของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก การบูรณาการมี 2 ด้าน คือ การแบ่งปันค่านิยม และการแลกเปลี่ยน

4. การแบ่งปันเครือข่ายทางอารมณ์ (Shared Emotional Connection) ซึ่ง McMillan and Chavis พิจารณาว่าเป็นนิยามขององค์ประกอบเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับความผูกพันทางจิตวิญญาณ (spiritual bond) ซึ่งไม่

จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับศาสนา การแบ่งปันเครือข่ายทางอารมณ์เป็นความเข้มแข็งผ่านทาง ความสำคัญจากประสบการณ์ชุมชน เช่น การเฉลิมฉลอง สมาชิกที่มีชื่อเสียงและการ แบ่งปันเรื่องราวต่าง ๆ

ดังนั้น รูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนจึงมุ่งเน้นความสำนึกที่มีต่อ ชุมชน ความสัมพันธ์ของการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อตนเอง ประสบการณ์ของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชน และบทบาทของคณะกรรมการที่มีต่อ ชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสำนึกด้านความผูกพันต่อชุมชน ซึ่งรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้ สามารถนำไปใช้สร้างเสริมความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนให้แก่คณะกรรมการชุมชนต่าง ๆ ในบริบทไทยเช่นกรุงเทพมหานครได้ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. ขั้นเริ่มต้น เป็นขั้นของการปฐมนิเทศ สร้างสัมพันธ์ภาพ เสนอภาพรวมและ วัตถุประสงค์ในการดำเนินการตามรูปแบบ

2. ขั้นดำเนินการ โดย (1) สำรวจความสำนึกของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อ ชุมชน (2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการรับรู้ความสำนึกทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลที่มีต่อ ชุมชน และที่ชุมชนมีต่อตนเอง (3) วิเคราะห์ประสบการณ์ของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อ ชุมชน และ (4) วิเคราะห์บทบาทของคณะกรรมการชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสำนึกด้าน ความผูกพันต่อชุมชน

3. ขั้นสรุปและประเมินผล เป็นการสรุปประเมินผลการพัฒนาความสำนึกทาง จิตวิทยาต่อชุมชนและให้ข้อเสนอแนะการเสริมสร้างสมรรถนะการทำงานของคณะกรรมการ ชุมชนในด้านต่าง ๆ

บทสรุป

การสร้างรูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน เป็นกรอบแนวคิดในการ เสริมสร้างความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนที่มุ่งเน้น 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย 1) ความสำนึก ที่มีต่อชุมชน 2) ความสัมพันธ์ของการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อ ตนเอง 3) ประสบการณ์ของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชน และ 4) บทบาทของ คณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสำนึกด้านความผูกพันต่อชุมชน โดยมีขั้นตอนดำเนินการที่ครอบคลุมการสำรวจความสำนึกของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อ

ชุมชนโดยมุ่งเน้นการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อตนเอง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการรับรู้ความสำนึกทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อตนเอง การวิเคราะห์ประสบการณ์ของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชนและการวิเคราะห์บทบาทของคณะกรรมการชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสำนึกด้านความผูกพันต่อชุมชน ดังนั้น รูปแบบความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชน จึงเป็นกรอบแนวคิดในการเสริมสร้างความสำนึกทางจิตวิทยาต่อชุมชนที่มุ่งเน้นความสำนึกที่มีต่อชุมชน ความสัมพันธ์ของการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่มีต่อชุมชนและที่ชุมชนมีต่อตนเอง ประสบการณ์ของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชน และบทบาทของคณะกรรมการชุมชนที่มีต่อชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสำนึกทางด้านความผูกพันต่อชุมชน โดยที่การพัฒนาแบบดังกล่าวได้มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีและข้อความรู้ที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการและปัญหาที่มีอยู่ในการพัฒนาชุมชนในบริบทของประเทศไทย

รายการอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). *ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย*. กรุงเทพฯ : เอเชียเพลส.
- ทิตนา แคมมณี. (2557). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ประชาคม ประชาสังคม*. ขอนแก่น : โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง.
- เสรี พงศ์พิศ. (2544). *แนวคิด แนวปฏิบัติ ประสบการณ์กองทุนหมู่บ้าน สวัสดิการชุมชน*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์.
- สำนักพัฒนาสังคม. (2559). *คู่มือประกอบการอบรมสัมมนาโครงการปฐมนิเทศคณะกรรมการชุมชนและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานชุมชนรองรับสังคมการเปลี่ยนแปลงประจำปี 2559*. สำนักพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร.
- Bardo, J.w. & Hartman, J.J. (1982). *Principles of urban sociology. A systematic introduction*. New York : F.E.Peacock.
- Boyd, N.M. & Nowell, B. (2014). Psychological sense of community : A New Construct for the Field of Management. *Journal of Management Inquiry*. 23(2), 107–122.

- Burroughs, S.M. & Eby, L.T. (1998). Psychological sense of community at work : A Measurement system and explanatory framework. *Journal of Community Psychology*, 26(6), 509–532
- Colombo, M., Mosso, C. & Piccoli, N.D. (2001). Sense of Community and participation in Urban Contexts. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 11, 457–464.
- Dalton, J.H., Elias, M.J. & Wandersman, A. (2007). *Community Psychology Linking Individuals and Communities*. Second edition. USA : Thomson Wadsworth.
- Glynn, T.J. (1981). Psychological sense of community: Measurement and application. *Human Relations*, 34, 780–818.
- Good, C.V. (2005). *Dictionary of education (5th ed)*. New York McGraw – Hill.
- McMillan, D.W. (1996). Sense of Community. *Journal of community Psychology*, 24, 315–325.
- McMillan, D.W. & Chavis, D.M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6–23.
- Omoto, A.M. & Packard, C.D. (2016). The power of connection: Psychological sense of community as a predictor of volunteerism. *Journal of Social Psychology*, 156(3), 272–290.
- Ramos - Vidal, I. (2019). A relational view of psychological empowerment and sense of community in academic contexts : A preliminary study. *Behavioral sciences*, 9(6), 1–19.
- Sarason, S.B. (1974). *The Psychological sense of community: Prospects for a community psychology*. San Francisco, CA: Jossey – Bass.
- Sarason, S.B. (1993). American Psychology, and the needs for transcendence And community. *American Journal of Community Psychology*, 21, 185–202.
- Walker, B.L.& Raval, V.V. (2017). College students from rural hometowns report experience of psychological sense of community and isolation. *Journal of Rural Mental Health*, 41(1) 66–79.